

8.И.А.Бунин. Сбор. соч. в шести томах,4 том. Москва, «Худ. лит.»1988 , стр.223

9.И.А.Бунин. Стихотворения. Москва, «Худ. лит.» 1985, стр.140

10.И.А.Бунин. Стихотворения. Москва, «Худ. лит.» 1985, стр.135

11.И.А.Бунин. Сбор. соч. в шести томах,4 том. Москва, «Худ. лит.»1988,стр.166

SUN'IIY INTELLEKTNING TA'LIM JARAYONIGA TA'SIRI

Nasrullayeva Dilnoza Baxtiyor qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 2- bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: Saylieva Mashhura

Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: *Zamonaviy texnologiyalar rivojlanishi bilan ta'lim tizimida sun'iy intellektdan (SI) foydalanish dolzarb masalaga aylandi. SI texnologiyalari o'quv jarayonini avtomatlashtirish, individual ta'lim yondashuvini shakllantirish va samaradorlikni oshirish kabi imkoniyatlarni taqdim etmoqda. Biroq, bu jarayon bilan bog'liq ijobiy va salbiy jihatlar ham mavjud. Mazkur tadqiqot sun'iy intellektning ta'lim jarayoniga ta'sirini har tomonlama tahlil qilib, uning hozirgi holati, kelajakdagi rivojlanish yo'nalishlari, yuzaga keladigan muammolar va ularning yechimlarini yoritishni maqsad qiladi.*

Kalit so'zlar: *sun'iy intellekt, ta'lim texnologiyalari, raqamli ta'lim, avtomatlashtirilgan o'qitish, adaptiv ta'lim tizimi, innovatsion pedagogika, texnologiyaga qaramlik, shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligi.*

Sun'iy intellekt – bu inson aqliga xos bo'lgan tafakkur qilish, qaror qabul qilish va o'zini o'zi o'rganish qobiliyatiga ega bo'lgan kompyuter tizimlari majmuasidir. Ushbu texnologiya dastlab sanoat va iqtisodiyot sohalarida qo'llanilgan bo'lsa, bugungi kunda ta'lim tizimiga ham faol joriy qilinmoqda. SI texnologiyalari ta'lim sohasida yangi innovatsion usullarni shakllantirdi. Masalan, raqamli darsliklar, avtomatlashtirilgan baholash tizimlari va interaktiv ta'lim platformalari orqali o'qitish samaradorligi oshirilmoqda Hozirda ta'limda sun'iy intellektning quyidagi asosiy yo'nalishlari mavjud:

Adaptiv ta'lim tizimlari – har bir o'quvchining bilim darajasiga moslashuvchi dasturlar.

Chat-botlar va virtual o‘qituvchilar – talabalar uchun 24/7 ishlovchi maslahat tizimlari.

Avtomatlashtirilgan baholash tizimlari – test va insho baholash jarayonlarini tezlashtirish.

Hozirgi kunda sun’iy intellekt ta’lim jarayonining turli bosqichlarida qo‘llanilmoqda:

Shaxsiylashtirilgan ta’lim – har bir talabaning ehtiyojlariga mos dars dasturlarini yaratish.

Avtomatlashtirilgan baholash – vaqtni tejash va obyektiv baholash imkoniyati.

Interaktiv ta’lim – sun’iy intellekt yordamida muammoli vaziyatlarni simulyatsiya qilish.

Bu yondashuvlar o‘quv jarayonining samaradorligini oshirsa-da, ular inson o‘qituvchilarning rolini kamaytirish xavfini ham tug‘diradi.

Sun'iy intellekt turli sohalarga kirib bordi, ta'lim esa eng ko'p zarar ko'rgan sohalardan biri. Moslashuvchan ta'lim tizimlari, aqlli repetitorlik tizimlari va avtomatlashtirilgan baholash vositalari kabi sun'iy intellekt texnologiyalari ta'limni shaxsiylashtirish va samaradorlikni oshirishga va'da beradi. Biroq, ushbu texnologiyalarning tez o'zlashtirilishi ularning talabalar, o'qituvchilar va ta'lim muassasalari uchun ta'siri haqida muhim savollarni tug'diradi.

Ta'limda Sning ijobiy tomonlari

1. Shaxsiylashtirilgan ta'lim. Sun'iy intellekt individual ta'lim modellarini tahlil qilishi va shunga mos ravishda ta'lim mazmunini moslashtira oladi, bu esa o'quvchilarning turli ehtiyojlarini qondiradigan shaxsiylashtirilgan o'quv tajribasini taqdim etadi. Moslashuvchan ta'lim platformalari kabi vositalar kuchli va zaif tomonlarni aniqlashga yordam beradi va maqsadli tadbirlarni amalga oshirishga imkon beradi

2.Kengaytirilgan ishtirok. Sun'iy intellektga asoslangan ta'lim vositalari ko'pincha o'yinlarni o'z ichiga oladi va o'quvchilarning faolligini oshirishi mumkin bo'lgan interaktiv elementlarni o'z ichiga oladi. O'rganishni yanada qiziqarli va dolzarb qilish orqali SI talabalarni ta'limda faol rol o'ynashga undashi mumkin.

3. Samarali boshqaruv vazifalari. Sun'iy intellekt baholash va rejalashtirish kabi ma'muriy vazifalarni avtomatlashtirishi mumkin, bu esa o'qituvchilarga ko'proq o'qitishga va kamroq qog'ozga e'tibor berishga imkon beradi. Ushbu samaradorlik ta'lim muassasalarida resurslarni yaxshiroq taqsimlashga olib kelishi mumkin.

4. Ma'lumotlarga asoslangan tushunchalar. SI tizimlari talabalar faoliyati va institutsional samaradorlik haqida tushuncha berish uchun katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilishi mumkin. Ushbu tushunchalar o'quv dasturlarini ishlab

chiqish va pedagogik strategiyalar haqida ma'lumot berishi mumkin, natijada ta'lim natijalarini yaxshilaydi.

5. Foydalanish imkoniyati. SI texnologiyalari moslashtirilgan resurslar va yordamni taqdim etish orqali nogiron talabalar uchun foydalanish imkoniyatini oshirishi mumkin. Misol uchun, nutqni aniqlash dasturi talabalarga yozishda qiyinchiliklarga yordam berishi mumkin, SI tomonidan boshqariladigan tarjima vositalari esa ona tili bo'lmaganlarga yordam berishi mumkin.

Ta'limda SIning salbiy tomonlari

1. Kapital bilan bog'liq muammolar. Ta'limda sun'iy intellektni joriy etish mavjud tengsizliklarni yanada kuchaytirishi mumkin. Kam ta'minlangan talabalar uchun ilg'or texnologiyalardan foydalanish cheklangan bo'lishi mumkin, bu raqamli tafovutni kengaytiradi. SI vositalaridan adolatli foydalanishni ta'minlash inklyuziv ta'limni rivojlantirish uchun juda muhimdir.

2. Maxfiylik tashvishlari. Sun'iy intellektidan foydalanish ko'pincha shaxsiy ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilishni o'z ichiga oladi, bu esa o'quvchilarning maxfiyligi va ma'lumotlar xavfsizligi bilan bog'liq tashvishlarni keltirib chiqaradi. Ta'lim muassasalari ma'lumotlardan foydalanishning axloqiy oqibatlarini o'rganishi va qoidalarga rioya etilishini ta'minlashi kerak.

3. Ta'limni shaxsiylashtirish. Sun'iy intellekt shaxsiylashtirishni kuchaytirishi mumkin bo'lsa-da, texnologiyaga haddan tashqari ishonish o'rganish tajribasini shaxsiylashtirishga olib kelishi xavfi mavjud. O'qitishning insoniy elementi - empatiya, murabbiylik va ijtimoiy o'zaro ta'sir - kamayishi mumkin.

4. Ish joyini almashtirish

Ayrim ta'lim vazifalarini avtomatlashtirish o'qituvchilar va ma'muriy xodimlarning ish xavfsizligiga tahdid solishi mumkin. Sun'iy intellekt o'qitish amaliyotini oshirishi mumkin bo'lsa-da, bu texnologiyalar ta'lim sohasidagi bandlikka qanday ta'sir qilishini hisobga olish kerak.

5. Kontent sifati

Sun'iy intellektga asoslangan ta'lim vositalarining samaradorligi ular taqdim etayotgan kontent sifatiga bog'liq. Noto'g'ri ishlab chiqilgan algoritmlar yoki noto'g'ri ma'lumotlar noto'g'ri ma'lumotlarga olib kelishi yoki stereotiplarni kuchaytirishi mumkin, bu esa talabalarning o'rganish tajribasiga zarar etkazishi mumkin.

Sun'iy intellekt ta'lim jarayonini sezilarli darajada o'zgartirayotgan bo'lsa-da, u bilan bog'liq muammolar ham mavjud. Ushbu bo'limda sun'iy intellekt ta'lim sohasida keltirib chiqarishi mumkin bo'lgan asosiy muammolar va ularning mumkin bo'lgan yechimlari ko'rib chiqiladi.

1. O'qituvchilarning o'rnini bosish xavfi. Sun'iy intellektning rivojlanishi bilan ko'plab ta'lim muassasalari avtomatlashtirilgan tizimlarga o'tmoqda. Bu esa

kelajakda o'qituvchilarning ish o'rinlari kamayishiga olib kelishi mumkin. Agar sun'iy intellekt shaxsiylashtirilgan ta'lim berishda samarador bo'lsa, ko'plab ta'lim muassasalari inson o'qituvchilariga ehtiyoj sezmasligi mumkin.

Yechim: Sun'iy intellektdan o'qituvchilarni to'liq almashtirish uchun emas, balki ularga yordam berish vositasi sifatida foydalanish kerak. O'qituvchilarning rolini o'zgartirib, ularni ko'proq innovatsion metodlarga yo'naltirish lozim. Sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishni o'qituvchilarning kasbiy rivojlanish dasturlariga kiritish zarur.

2. O'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatining pasayishi. Sun'iy intellekt yordamida tayyor bilimlardan foydalanish qulay, biroq bu o'quvchilarning mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatini susaytirishi mumkin. O'quvchilar tayyor javoblarga o'rganib qolib, ijodiy tafakkur qilishdan uzoqlashishi mumkin.

Yechim: Sun'iy intellektdan faqat tayyor bilim olish uchun emas, balki tahliliy fikrlashni rivojlantirish vositasi sifatida foydalanish kerak. O'quv dasturlariga mustaqil tadqiqot va ijodiy loyiha ishlarini ko'proq kiritish lozim. O'quvchilarga tanqidiy fikrlashni rivojlantiradigan topshiriqlar berish tavsiya etiladi.

3. Ta'lim jarayonida insoniy aloqaning kamayishi. Sun'iy intellekt yordamida masofaviy ta'lim va avtomatlashtirilgan o'qitish tizimlari rivojlanmoqda. Bu esa o'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasidagi muloqotning kamayishiga sabab bo'lishi mumkin. Natijada, o'quvchilarning ijtimoiy ko'nikmalari rivojlanmay qolishi ehtimoli mavjud.

Yechim: Sun'iy intellekt qo'llanadigan ta'lim tizimlarida insoniy aloqa elementlarini saqlab qolish lozim. An'anaviy va texnologik ta'lim usullarini uyg'unlashtirish kerak. O'quvchilarga jamoaviy ishlash va yuzma-yuz muloqot qilish imkoniyatlarini yaratish zarur.

4. Sun'iy intellektga haddan tashqari bog'lanish. Sun'iy intellektdan ta'limda haddan tashqari ko'p foydalanish natijasida o'quvchilar mustaqil bilim olish qobiliyatini yo'qotishi mumkin. Texnologiyaga ortiqcha tayanish ularning o'zlari mustaqil izlanishlariga to'sqinlik qilishi mumkin.

Yechim: Sun'iy intellektdan mo'tadil foydalanish bo'yicha maxsus metodik ko'rsatmalar ishlab chiqish. An'anaviy kitoblar, mustaqil izlanish va amaliy tajribalarni ta'lim jarayonida saqlab qolish. O'quvchilarga o'z ustida ishlash va mustaqil bilim olishning muhimligini tushuntirish.

5. Shaxsiy ma'lumotlarning xavfsizligi. Sun'iy intellekt platformalarining aksariyati katta hajmdagi shaxsiy ma'lumotlarni to'playdi. Agar ushbu ma'lumotlar yetarlicha himoyalansa, ularning buzilishi yoki noto'g'ri qo'llanilishi xavfi mavjud.

Yechim: Sun'iy intellekt bilan ishlovchi ta'lim platformalari ma'lumotlarni shifrlash texnologiyalaridan foydalanishi kerak. O'quvchilarning shaxsiy ma'lumotlari himoya qilinishi uchun maxsus qonuniy normalar ishlab chiqish zarur. Sun'iy intellekt tizimlaridan foydalanuvchilar uchun maxfiylik bo'yicha maxsus o'quv dasturlarini ishlab chiqish lozim.

6. Sun'iy intellektning noto'g'ri yoki adolatsiz baholash tizimlari. Ba'zi baholash tizimlari sun'iy intellekt tomonidan noto'g'ri ma'lumotlarga asoslangan holda ishlashi mumkin. Masalan, avtomatlashtirilgan imtihon tizimlari o'quvchilarning individual qobiliyatlarini to'liq baholay olmasligi mumkin.

Yechim: Baholash jarayonida sun'iy intellekt va inson ishtirokini uyg'unlashtirish kerak. O'quvchilarning ijodiy va tanqidiy tafakkurini baholashga imkon beruvchi tizimlarni ishlab chiqish. Sun'iy intellekt yordamida baholash tizimlarining adolatligini tekshirish uchun doimiy monitoring olib borish.

Sun'iy intellekt ta'lim jarayonining sifatini oshirish va uni innovatsion texnologiyalar bilan boyitish imkonini beradi. Shu bilan birga, u bilan bog'liq muammolar ham mavjud. Yuqorida keltirilgan muammolarning optimal yechimi sifatida inson va sun'iy intellektning uyg'un ishlashiga e'tibor qaratish zarur. Sun'iy intellekt ta'lim jarayonini mukammallashtirishda yordam berishi kerak, ammo u inson omilining o'rnini to'liq bosmasligi lozim. Shunday qilib, sun'iy intellekt ta'lim tizimining ajralmas qismiga aylanib borayotgan bir paytda, uni mo'tadil va maqsadga muvofiq qo'llash eng muhim vazifalardan biri bo'lib qolmoqda. Texnologiya taraqqiyoti va insoniy yondashuv birgalikda har tomonlama mukammal ta'lim tizimini yaratishga xizmat qilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Russell, S., & Norvig, P. Artificial Intelligence: A Modern Approach – sun'iy intellekt asoslari.
2. Nil Nilsson. The Quest for Artificial Intelligence – sun'iy intellektning rivojlanish tarixi.
3. O'zbekiston Milliy kutubxonasi va OAK (Oliy attestatsiya komissiyasi) bazalaridagi ilmiy maqolalar.
4. Sun'iy intellektni rivojlantirish strategiyalari bo'yicha xalqaro tashkilotlarning (UNESCO, OECD) hisobotlari.